

РУКОПИС У ТЕРАКОТИ

По Д' Ормесону

Записујем ово брзо, у тами и тишини, чујем само срце своје док лежим потрбушке у потпалубљу бродице *Viator*.

Сапутник, неки Шпанац који беше поред мене непрестано ми је досађивао уљаницом која је светлוצала, и боцом коју ми је нуткао док сам био сасвим исцрпљен од морске грознице. Под налетом других таласа Мансфилд ће касније смислити стих „морски галебови који плачу“. Чинило ми се да нећу преживети ову мучнину и жуч која ми у грлу стоји. Док сам покушавао макар мало да одспавам све се олујно љуљало и мутило под магленим језиком у замкама таласа, Шпанац је био већ изашао на палубу. Тражио је далекозором на хоризонту обресе недохватних обала, попут неког новог Ђеновљанина Колумба, *Cristoforo Colombo*, под шпанском заставом, *Cristóbal Colón*. Умишљени Колумбо је усмеравао компас који је заправо престао да ради неколико векова раније. Не знам како је могао да поднесе велике количине рума који је испијао у краткијм интервалима уз често повраћање, правдајући се да је море округло.

Узвикнуо је: *Un continente!*

Одозго, одјекнуше три плотуна, посада брода затим салутира неком мртвацу увијеном у ланено платно кога спустише у дубоко, дубоко тамно море.

Шпанац мастиљавом оловком умочи у испљувак од капљица рума и крви, и у своју бележницу у облику склопљене мапе коју је носио око врата, уписа тачну коту, географску ширину и дужину, па обележи крстићем. Непознатом надену име *Torres* као што је умео да измишља новим територијама митолошка имена. Говорио је, то чиним већ вековима, још од петнаестог века, пловио сам *Санта Маријом*, *Нињом*, *Пинтом*... Какви су се све духови скривали у Тосканијевој карти. Све сама плавет хоризонта и добар ветар је довољан. Крст до крста, уписује куга... Кад заблудела је сва географија света. Бележио је нове плотуне, салутирање, спуштање мртваца у море... Крстић... Тама запоседа све.

Записујем ово брзо у тишини, урезаујем у глинени суд, заваравалујући глад, земљана сушт која се немилице мрви попут речи, претварајући се у ноћну хидру... Мисаоне поруке нису мртва писма која ћу послати пре него што ћу бити сав испуњен водом. Тек што сам се био родио, по обичају ме окупаше у води и светлости, а затим помазаше теракотом... То ми сан казује,

мале руке испружио сам ка светлости и далеким обалама новог света. Та бокељска страст за пловидбом мојих предака, помораца, беше и моја звезда водила. Од предака научен да ослушкујем море под јасном месечином. Да препознајем крила од кристалне пене... О, ви музе умиритељке, увек слободне и спремне да чувате блиставило вртова дубина.

Сад у шакама држим ову чинију без хране. Да ли је данце рукописа од теракоте само нестварни облик две половине света? Ко зна да ли сањам да сам сањао?

Прича каже...

Зачу се ехо нових плотуна, поморци ми донесоше Шпанчеву мапу где је у последњем часу уписао крвљу и свој крстић, пре него што је умро. Рекао нам је да теби као ближњем предамо мапу, а компас и дурбин, рече, требаће на ономе свету да усмерава једрила.

Кад узех неочекивани тестамент, незнаног Шпанца, и отворих мапу, крај последњег крстића намислих његово ново име.

Нисам стигао ни име да урежем у дно празне чиније, глад је била јача.

Гладан пружих чинију ка поморцима и у бунилу уместо да изговорим: хлеба!

Завапих: Копна!

Небојша Лапчевић

ХРАБРОСТ

– Да ја имам две хиљаде евра, одмах би се оженио. – Отпи мало пива из флаше и развуче осмех мој друг Бићко, сеоски брица.

– А да су мени двадесет четири ко теби, уместо ових четрдесет, оженио бих се ја и без пара. – Повиках помало завидећи годинама мог друга.

– Миле, не требају теби паре. А ниси ни стар. Некако си брате, смотан. – Убацује се Блажа, мој кумић.

– Како мислиш смотан? Сметен? – Већ љутито гледам обојицу.

– Ма не сметен. Смотан. Добар си човек. Ево можеш стриц да нам будеш а дружимо се са тобом. – Бићко и ногама и рукама и флашом пива додаје опису.

– Бићко! – Прекидам шалу повиком.

– Знаш да те волимо. Забаван си. Духовит. Ама, изгледаш боље у 38 него ми у 24. Гледао ја, није теби проблем да приђеш жени. Него, пуцаш брате, пуцаш, пуцаш и кад треба оно, ти цврц. – Бићко окупа све около пивом показујући гестикулацијом све више и више.

– А шта му дође то цврц? – Питам радознано.

– Па то му дође да уозбиљииш ствар. А ти, после свега, шале, измамљеног осмеха, ко стари телевизор кад нестане струје. Бела тачка на сред црног екрана. Ни слика, ни звук. – Показује на свој телефон Блажа.

– Бела тачка, кажеш, кумићу. Ја сам црна тачка! Ја сам овца црна! Овнина! Цео живот сам протраћио овде. Запослио се са осамнаест, момковао до двадесет, кад је требало да се женим, транзиција! Остајем без плате а онда и посла. Све што је вредело удало се. Оно што није и није за удају. Ја кад станем испред жене могу само да је засмејавам. Ето смешан сам! Чиме да је понудим, пићем? Могу да извучем џепове на панталонама и направим зеца. Ето... – Сав се зацрвенех од беса.

– Да ја имам две хиљаде евра, одмах би се оженио. – Поново добацује мој друг Блажа.

– Опет ти. То ми је отпремнина за двадесет година рада и шут карта приде. Да се оженим, потрошим новац и шта онда? Реци ми шта? Да једемо камење? Од чега, бре, пелене да купујем?

– Ма није новац у питању. Храброст, зар не? – упита смирено Бићко.

Замишљено ћутим. Ћуте и они. – Јесте. Храброст. Мада, пробао сам ја. Ово вам никада нисам испричао. Некако уочи Божића, осетих се самотно. Први пут да се не обрадујем ни Божићу како треба. Целе ноћи проведох буљећи у плафон и сетих се! Лидија! Моја школска другарица Лидија. Колико знам није удата. Није нешто баш атрактивна. Мала, дебела...али доктор! Хирург! И њој и мени последњи воз. Реших ја.

– *Шта си решио?* – упита Бићко.

– *Немој да ме прекидаш! Па реших да пробам. Нађем ти број, позовем, као дуго је нисам видео, било би лепо да се сретнемо и...бинго! Каже Миле, нећемо овако телефоном, ниси преко мора, изволи сутра поподне сврати до мене па да се испричамо. Средим се ја, обријам, извучем ону кошуљу на пругице из ормана, ципеле од антилопа на у **југића**. А **југић** опран, чист, променио јелкицу, ма мирише на чамовину. Кад дан лепо крене и ауто пали без гурања. Возим ка граду и размишљам, живи у центру, где да паркирам? Ма има да паркирам испред зграде па нека ми паук однесе ауто. Па ја се ничег не бојим. Ево купићу и цвеће, букет. Долазим до зграде, вешто обилазим лифт јер, никад се не зна. После двестотинедвадесетчетири степеника ето мене испред врата. Јесам мало задихан али још увек одлучан. Имам да јој одмах кажем све. У лице, онако како јесте. О храбрости света сад или никад. Откопчам два дугмета на кошуљи, некако ми би лакше. Звоним...*

– *Миле! Па то си ти! Уопште се ниси променио. Баш добро изгледаш! Ко момчић!* – Обасипа ме комплиментима Лидија.

– *Хвала ти.* – Изустих некако. – *И ти си...* Одмерих је погледом да пронађем нешто лепо на њој.

– *И ти си... отмена! Гледам је, мала, буцмаста, добро ухрањена, пренаиминкана...Ма нема везе. И мене ће време да ишара, важан је живот, брак, породица. Љубав се роди...*

– *Хвала Миле, изволи уђи.* – Уводи ме у ходник свог стана.

– *Не мораш да се изуваш.* – Одмахује руком и показује на врата великог дневног боравка док покушавам леву, већ изувену ципелу неприметно петом да навучем.

– *Може кафа? Три у један, два у један?* – осмехом црвеног кармина пита ме Лидија.

– *Без шећера, Лидија. У ствари, шта је теби лакше.* – Трема већ креће да ме сустиже.

– *Е па изволи Миле, нисам навикла да кувам кафу, обично ми други кувају. Не стижем, данас није лако бити лекар.* – Послужује кафу и седне крај мене на кревет.

– *Па јесте, није лако бити хирург. Људи су кварљива роба, а ти мораш да просејеш и раздвојиш жито од кукоља.* – Једва повезујем мисли дрхтећи од страха да пређем на ствар.

– *Тако некако. Него Миле, чему да захвалим на твојој посети?* – као гром из ведрa неба упита Лидија.

У мени се нешто поломило. Заправо све. Не знам ко сам. Да сам знао колико је тешко да се овако нешто каже, никада не бих ни скупао храброст. Помислих на бомбардовање, рат, пропалу приватизацију. По-

мислих на старе родитеље. Сажалих се на себе...

– Лидија... Знамо се од детињства. Седели смо заједно у клупи. Сваког је живот одвукао на своју страну. Ти си учила школе, завршила факултет. Ја нисам био неки ђак, млад се запослио у фабрици, почео да зарађујем. Ти си време и живот дала за каријеру а мени је живот прошао у незнању. – Груди ме стежу колико ми је тешко док причам.

– **Шта хоћеш да кажеш Миле?** – упита Лидија.

– Нећу ништа да кажем. Хоћу да те питам. Да пробамо да будемо заједно. Да пробамо да оставимо нешто иза себе. Знаш ме, знам те. Из поштених смо породица. Живот ће да нам прође а ми ћемо да останемо сами. Лидија, јел ти хоћеш да се удаш за мене? Да пробамо? Па ако не иде, бар да нам не буде жао. – Задихао сам се.

Гледа ме збуњено на тренутак па у делићу секунде врати кармин-осмех.

– *In medias res.* Ти баш одмах на ствар. Добро... Ценим твоју храброст, одлучност и став. Све ово што си рекао је истина. Истина је и да нисам размишљала о теби. Некако си ми био ван видокруга. Само, ја имам неколико малих захтева... – уозбиљи ствар Лидија.

– Реци. Па само реци, ево све што треба. – Претворих се у уво.

– **Прво.** Кад би возио неки бољи ауто а не југо. **Друго.** Када би имао неки добро плаћен и сигуран посао. **Треће.** Када би у међувремену завршио неки факултет или вишу школу рецимо. **Четврто.** Када би продао имање на селу и купио неки већи стан у граду. **Пето...**

– Гледам је и размишљам. Где ја то потроших храброст коју скупљам већ двадесет година. Опет је гледам, а она и даље мала, буцмаста са пренаглашеним црвеним кармином обрађује већ петнаесту тачку, узима срк кафе и каже: **Шта кажеш на моје захтеве?**

– Ја да имам све ово што си побројала? Па јел знаш да када бих тебе питао? Никад!!!

Истрчим из стана, сјурим се низ степениште кад мог југића већ дижу науком.

– **Већ смо сликали, морамо** – правда се возач, док полицајац нешто пискара у записник.

– Само носите другови! Сви се носите! Нећу више ни аутобусом да дођем у град!

Ненад Блажић

Суспрет

Вукао је ноге кроз блато каљавог пута. Ситна киша позне јесени на-тапала је и онако мокар шињел, више поцепан трновитим грањем, рупичаст, до струка замазан глибом и мрљама ко зна чије скореле крви, него што је личио на одевни предмет некада славне војске пуне традиције и звука трубе. Пуне себе. Без еполета и са само три дугмета, мало шта је тај некада војнички капут скривао од тела јадног, промрзлог човека урушених идеала.

„Све је готово“ – размишљао је. „Рат је готов, војски више нема. Ни победника ни поражених. Све се догодило у трену. Гласно говорници су утихнули, нема ратних поклича, брујања ратне машинерије, политичких комесара да пуцају у потиљке дезертера.“

Поцепана лица вођа са плаката немају више оштрину погледа. Истопило им се лице од кише метака и бомби као и војски поражених. Јер победника нема. Нема ни у једном рату. Јата гавранова кружила су небом, дебелих стомака напуњених месом са костију мртвих верника. Верника да се зло злим истребљује. Како су мислили, тако су и скончали.

Негде на углу ратном стихијом обријане шуме, на сред каљавог пута који је све, само не то, прилика некадашњег човека је застала. Окретала се свуда око себе мислећи како без компаса да нађе своје село. У ствари ни села нема, али гробље поред вероватно постоји. У нади да неко није ископао кости некад најмилијих, у глави му се врзала само једна жеља: да рукама раскопа гроб свог претка, свог оца, легне унутра и одмах умре. Умре, јер то је једино што га још повезује са овим светом. Јалов живот патње и страдања. Друго ништа. Ту би би везу хтео да прекине, а све би му боље било него овај назови свет уништен и разорен силама мрака и људског лудила, лажних обећања без испуњења а крцат одјецима, некад гласног клицања редова неуспелих глумаца, јадних. Па и то што су клицали било је због векне хлеба више, убеђени да говоре из срца. А нису.

Пред јадну прилику изађе, или боље речено измигољи, ту на кривини јалове, некада шуме, још јаднија, седа и рашчупана, личећи на старицу давно напуштену од своје породице, сподоба и крштавим гласом проговори: „Где си пошао војниче?“

Одавно већ није чуо ту реч: „Војник“. Дуго не виђен осмех на његом рано остарелом лицу неочекивано појави се. Он је био све, само не војник. Не више. Некада можда али сада не. Одмахнуо је главом и кренуо да је обиђе, али она је опет стала пред њега.

„Залутао си?“

Ћутао је. Дуго већ није разговарао ни са ким осим са собом. Сретао је само мртве и обезнањене. „Шта сад она хоће?“ – помислио је „Даље морамо заједно.“ – обратила му се.

И даље је ћутао, изненађен упорношћу полумртве, безубе старице, прљаве као и он сам. Где би они могли заједно? У гробу његовог оца који је тражио није било места за њу. И откуд сад она да га мучи разговором?

Ни други покушај да је мимоиђе није му успео. Опет је била испред њега.

„Рекох да ћемо даље заједно. Без мене нећеш наћи то што тражиш.“

Е сад му је било доста свега. Неће је пустити у гроб свог оца. А то је тражио. Погледао је још једном ту одвратну бабу и помислио како ли је само преживела. Морао је да јој се обрати:

„Откуд ти знаш где идем? И ако то ипак знаш, онда знаш да тамо нема места за тебе. А не би ти се ни допало.“

Изговорио је речи. Мислио је да је заборавио да говори, али је ипак нешто рекао. И то је већ било довољно чудно. Из размишљања га је пренуо крештави глас старице:

„Мислиш да знаш куда идеш, али не знаш. Не знаш ни да ти је син жив. Незнаш ни где је. Заједно ћемо га наћи.“

Све се одједном изврнуло наопако. Није више осећао тежину својих ногу ни болове у рамену од старе ране. Топлота у грудима загрјала му је тело више од старог шињела. Зурио је у старицу.

„Хоћу.“ – рече, а није се надао да то каже. Она му приђе, ухвати га под руку и кренуше.

На следећој кривини пута који се спуштао низ брдо старица проговори:

„Нисмо се ни упознали.“

„Нисмо“ – одговори јој.

„Зовем се ХРАБРОСТ“, рече она а он чу реч коју је давно заборавио, а сада му је одзвањала у глави, толико дуго, све док се једног дана на хоризонту пред њима није појавило сунце.

Оливер Миладиновић

СУДБИНА

Од Црневника до Руђевице пречица је излокана пада, обичан колски пут, једним делом запуштен и заборављен од времена изградње заобилазног асфалтног друма. На појединим местима нема никаквог трага ни обележја по којима би нараштаји могли наслутити да се и овуда некад пролазило. Кроз шуму и у усецима шибље запречује пролаз, а на заравни сељаци годинама окрњују путно земљиште у корист својих њива. Због таквих заузећа и орања у прошлости је било доста завада и парница међу мештанима ових села, надалеко чувених по ривалству и међусобној нетрпељивости.

Први бразду одора Милисав Грујић из Црневника, а комшије одговорише сочним псовкама, претњама, напоследку тужбом; раоник потом склизну Гоши Цокином из Руђевице – друга страна узврати истом мером. Судским и општинским властима нагомилани спорови добро дођоше, па нештедимице изрицаше пресуде и казне и убираше глобу. Напокон се комшије дозваше памети и измирише се, али пречицу никад не повратише у пређашње стање.

Повода за нове сукобе и тужакања беше на претек, али се такмаци (често кумови, пријатељи, ближа или даља родбина) определише да даља надгорњавања решавају сами, доцкан увиђајући да их посредовање судија и миритеља исувише кошта.

У Руђевици, већем и познатијем месту, још пре другог великог рата беше седиште општине, а по ослобођењу месне канцеларије, поште и сељачке радне задруге. Залагањем неког утицајног Црногорца, руђевичког зета, у селу је нешто касније саграђена четвороразредна основна школа.

Попут оно мало деце из Црневника, и одрасли су морали због неодложних послова свакодневно да табанају пут Руђевице, гутајући успут горку пљувачку и савијајући шију пред гиздавим суседима.

– Тако, побратиме – једном приликом поштар Тоза дирну свог исписника Баћу из Црневника. – Дошло време да се види ко коси, а ко воду носи.

А Баћа, љутит што са забрамљеним пакетом мора препешачити још трећину Руђевице и отрпети ко зна колико још жаока и понижења успут, само махну главом:

– Нека, Тозо, нека. Доћи ће, вала, једном и наших пет минута.

Рече – и не погреши... Иако малобројнији, Црневничани успеше да се сложе, да се договоре и организују и за кратко време постигну кудикамо више од душло бројнијих Руђевичана. Одувек су они били вредни и мар-

љиви, само што им сав труд није много вредео на овим посним и каменитим њивама и урвинама. Али чим се први одважи и отисну на рад у туђину, чим се тамо залеби и устали на послу, за њим, један по један, па све више и више, кренуше рођаци, комшије – оде пола села. Старци су гунђали а деца плакала, трпило се и шпарало на обе стране, али резултати ускоро посташе очигледни: на месту старих приземних кућа, нахерених и ољуштених, изникосе сјајне двоспратнице, које наредних година надвисише још сјајније троспратнице; каљаве авлије се огрнуше мноштвом бетонских писти и стаза, са белим ивичњацима наоколо и лејама шареног негованог цвећа.

Промене беху нагле и упечатљиве, да ни најприбранији Руђевичанин није успевао да прикрије завист и оћути бес:

- Добар земљотрес да удари само, било би лома за четири села.
- Ма за пола среза – увек би се неко придружио и допунио процену.
- Не би се нашло места за толики отпад.
- А моју лепару никад не поруши; ћерамида зашкрипи, греде зацијучу, па ником ништа.

– Јес, брате. Неки глуп народ.

Али кад тај „глуп народ“ удружи средства и радну снагу, па из удаљеног Студенца спроведе воду до последње куће, у Руђевици завлада непријатна тишина. Скупљених већа и отворених уста зурили су мештани у скупе лимузине са иностраним таблицама, помно ослушкујући њихово бректање док замичу из видокруга на кривини новог заобилазног пута. Знали су да су преоптерећене италијанском керамиком и санитарјом, али њих то није занимало, а и да јесте – ником не би признали.

Један не издржа:

– Чудна ми чуда! Не бих ти ја чучнуо над ону шољу ни за какве паре. Звечало би то од пасуља и звонило, као кад Илија црквењак потегне за оба конопца.

Сви га погледаше, али се нико не насмеја. Последњи шаливција и паметњаковић сачека још мало, онда „сави шипке“ и псујући матер свима изгуби се иза плота.

Дође јесен, захлади, ударише слане. Једног четвртка треснуше врата на пошти, појави се онај Баћа из Црневника.

- Помаже Вог, Светозаре!
- Оооо, здраво исписниче! Којим добром?
- Послом, Светозаре, послом. А ти, шта ће ти тај бокал на шалтеру?
- Море, не питај... Знаш оног Десимира Рајића? Јуче пекао ракију, а ја му однео неко писмо...

- Па се натрескасте?
- Да ти не говорим, знаш и сам.
- А сад пијеш воду, калиш се?

- Ето, пијем. Изгоре ми цигерица.
– А вода – слатка, хладна?
– Јес, вала.
– А одакле ти та вода?
– Бре, Баћо, што си ти нека досада. Вода, па вода. А одакле би вода била?! Ту, из бунара.
– Добро-де, Тозо, што си накрај срца? Ја само питам, немој да се љутиш... Него, ко ти донесе ту воду из бунара?
– Ја! Па шта?
– Ништа, ништа, Светозаре. А видиш – ја више воду не носим. Јок! Ја косим, а вода сама иде. Вода сама иде.
– Ма иди ти у ...
Прсну празан бокал, излетоше напоље и врата и футери... А наредног четвртка суд се огласи позивима.

Ни ту не беше крај. Нити су се односи између два села могли променити тада, нити ће се у догледној будућности било шта променити. Ни на лошије, ни на боље. Све тече устаљеним током, као бистра изворска вода пластичним цревима са ветровитог Студенца, као ова жуборава река Скочица коју људи годинама муче да успоре и укроте. Узалуд им само труд и средства утрошена на разне уставе, одводе и јазеве. Колико и примирје завађених суседа, толико трају и бране на Скочици. И у људима и у васколикој природи појаве се такви тренуци кад мир досади, монотонија омрзне, кад настане замор од нечињења и мировања, па у глави прсне вијуга од прекомерног истезања а отањена чивија склизне са свог места, на остави паламар иструли или га неко намерно ишчупа, те изнова груну бујице и поплаве, а међу народом кавге, преганања, рочишта.

Општински позивар Данило све то добро и одавно зна, па опет се замајава и уљуљкује сећањима на неке отрцане догађаје и избледела времена. Сећа се, јер је то и лакше и лепше од размишљања о овом данашњем, још увек топлим октобарском дану што се лагано примиче свом крају... Одбио је друштво и понуђен превоз, па се са црневничког гробља пречицом упутио својој кући.

– Да опружим мало ноге – слагао је и њих и себе, јер ако ништа друго није, онда је у свом радном веку бар ноге до миле воље опружао и нажуљио.

Хита скиданом стазом ка пропланку испреченом на средини пута, ка месту званом Седло налик на камиљу грбу, и ка оној бело окреченој кућици на самом врху – противградној станици. Ту седе на камени праг, скиде капу и дубоко, дубоко издуши.

Гледа, а пред очима се магли и трепери шарено пространство. У слепоочницама тутње дамари, као парни чекићи по усијаном железу. Руке

дрхте. Никако да их смири и припали цигарету. Први дим горчи, као да пуши сасушен пелин. Прави паузу. Затим опет јуриша на цигарету: димове повлачи брзо и жудно, као да отима. Вид се бистри, треперења престају.

Напокон види: непомућено небо на хоризонту прободено шилцима планинских громада. На југу Стара Планина, очима необухватна, горда. Разделила се у више превоја, као наслаге сала код дебеле старице. Не поштује границе и не признаје време, јер при њеном настанку никаквих граница није ни било, а ниједан часовник не може јој измерити старост ни дуговечност. На југу је и Тупижница, а више десно купа Ртња – кров Србије. На северозападу кршевит Стол беласа пегавим кречњаком. До њега Дели Јован, хајдук стари и харамбаша. Између знаних камењара и недоступних гора свуда наоколо тајанствени и измаглицом обавијени масиви непознатих имена и удаљености. Видокруг омеђен литицама, негде вишим негде нижим, као пастирски тор неједнаким приткама. По ближим обронцима назиру се светле мрље насеља – ситни мозаици. Па геометријске слике пољопривредних парцела испресецане рекама, саобраћајницама, јаругама. Ту су се, у сву ту разноликост и шаренило, угнездили: Селиштанце, Јанкова падина, Врањевац, Цинцарева сеча, Зли камен...

Данило им непогрешивом прецизношћу одређује положај, величину, границе. У долини и поред реке Скочице црне се узорана стрњишта, а низ падине Седла, све доле до Виноградског потока, протежу се многобројни виногради са жутим и црвенкастим лишћем на чокоћу. Берба још траје; између гижа и посивелих кочева промичу берачи са котарицама пуним грождја; чују се њихови звиждуци, јечи весела галама.

Данило припаљује другу цигарету и размишља: шта се све од настанка није ваљало овим недогледом, колике су и какве хорде и војске прутућале овуда па нестале у заборавау, чинећи места новим пролазницима који ће, као и претходни, врло брзо бити заборављени? И колико је несрећника, као он ово данас, са истог пропланка откривало раскош и лепоту видика, заборављајући да ће та лепота кратко трајати у њима и да ће се већ сутра истом стазом неко други пентрати до Седла, заносећи се да је све ово богом дато само због њега?

Поглед му се враћа у низину, на два села: десно је Руђевица и његова кућа, село разуђено и развучено, са мноштвом воћњака и баштама уз окућницу, а лево Црневник, збијен у гомилу и склупчан као сврачково гнездо...

Једино око чега су се комшије у прошлости договориле и заједничким залагањем изградиле је црква. Она и сад стоји негде на средини, усамљена и оронула, као неми сведок људских нарави и глупости. Причали су старци да ни градња богомоље није протекла глатко и без трзавица. Али то се заборавило, старци су се истребили, а живих сведока нема да о томе приповедају.

Градњу цркве више нико не памти, али сви памте догађаје од пре двадесетак година, када је требало одредити новог црквењака пошто је стари напрасно умро. Руђевичани су предлагали свог, а Црневничани свог човека. Одмах се увидело да се споразум не може постићи, па је потражено соломонско решење: за црквењака је постављен дошљак Илија, који и дан-данас живи на неутралном терену, у кућерку за саборе у црквеној порти.

А тај Илија, онако жгољав, омален и кривоног, живи живот за свој рачун, не приклања се ниједној страни нити обраћа пажњу на њихове размирице. Њему су сви мртваци исти, без обзира из ког су села, без обзира јесу ли млади или зашли у дубоку старост. Свима за једнаке паре и у истом трајању оглашава одлазак. Тако је чинио и данас на испраћају млађаног Радише. Без трага узбуђења и жалости на дугуљастом пљоснатом лицу, на улазу у цркву продавао је свеће и истовремено десном руком распиривао жар у кандилу. Њега се не дотиче ничија туга, јер зна да је све ововременско пролазно и да спокој и благодостање настају тек на оном другом свету, за који одувек верује да постоји.

Данас је сахрањен момак Радиша Милосављевић.

Широко двориште у Црневнику беше претесно да прими све који су дошли да одају пошту и испрате га на вечни починак. Придошлице из околних села и вароши сатима су се тискале и газиле, чекајући у реду да припале свећу и положи цвеће. Сунце је пржило а зној испаравао, али се нико није издвајао и спас тражио у хладовини. Неким девојкама је позлило, па су их прскали хладном водом и онако пожутеле нудили шећером и слатком од бундева.

А унутра, у пространом холу са подом од мермера, лежао је мртав Радиша на славском асталу, у лакираном ковчегу са позлаћеним рукохватима. Лепо очешљан, обучен, намирисан... али шта то вреди кад повише главе пуцкарају воштанице, кад отужни мирис тамјана и воска упија и потире све миомирисе? Чему мајчин безгласни јецај и пресахле очи, кад јој данас из груди срце чупају и одвајају је од јединог детета? Чему мука у туђини, сав труд и пожртвовање, када је данас, ево, осуђују на вечиту самоћу?...

Нема никог да је утеши, па мртвог мужа кроз шапат куне:

– Јаој, Боро, што ми га узе?... Што ми га узе, проклет био!... Лелеее!

Никакве ињекције ни таблете не помажу. Пада на сина, грли га, љуби дубоке посекотине на његовом бледом, давно охлађеном челу. Родбина је уз велике напоре одваја, покушава да је смири.

Ближи се тренутак поласка. Из споредне собе у хол улази свештеник, задригао, сав натопљен знојем. На улици се формира поворка. Најбољи другари износе ковчег са Радишом, а вагрогасни оркестар из вароши оштром свирком пара ужарени сач неба над Црневником. До цркве колона

гмиже као дугачка црна змија, а одатле, испраћена уједначеном Илијином звоњавом, мили узбрдо ка малом гробљу.

– Приидите, последњеје целованије дадим, братије, умершему, благодарјашче Бога, сеј бо оскуде од сродства својега, и ко гробу тшчитсја, не к тому пекијсја о сујетних и о многострастној плоти. Где ниње сроднице же и друзи...

Распомамио се дебели поп на припеци, људима играју браде, а ни дашка ветра да расхлади или бар мисли да одагна... На гробници подигнуте плоче и доле се, на чврстим гвозденим пречкама, назире лимени сандук Радишиног оца.

– Пријдите убо, целујте бившего вмале с вами, предајетсја бо гробу, каменем покривајетсја, во тму всељајетсја, с мертвим погребаетсја и всех сродников и другов ниње различајетсја...

Настаје вриска, падање у несвест. Сви прилазе покојнику, љубе га, гурају му испод скрштених руку папирне новчанице: да му се нађу, смештај да плати. Гробари однекуд извлаче лимен сандук и овај дрвен смештају у њега. Мајка последњом снагом целива своје дете, укоченим прстима склапа покров и прилази слици мртвог мужа. Више не куне, већ преклиње:

– Боро, мили мој Боро, да се нађеш нашем Радиши... Пружи му све шта затражи!... Чувај га, мили Боро, као увек што си га чувао!...

Глас прераста у немо мицање испуцалих усана, губи се у пуцкетању пламена из лет-лампи које гробари приносе. Народ се споро разилази.

– Судбина – каже Данило свом земљаку и одбија превоз до куће. – Ја ћу пречицом, ноге мало да опружим.

И, ево, још седи на бетонском басемаку противградне станице на Седлу. Више се не присећа којекаквих трица и кучина, јер зна да се стварност никаквим сећањима и маштањима не може променити и избрисати. Данашњи погреб затамнио је лепоте крајолика, а тугом и неспокојем испунио нерве до самих завршетака. Један живот је покопан данас, кратак и неживљен, иако у саобраћајној несрећи угашен још пре недељу дана на широкој Jagerstrasse у Карлефелду. Ничим се то више не може поправити; не помажу богатство ни све паре света – плоче су спуштене...

А пре седам-осам месеци, уочи бомбардовања, још се Радиша возикао овим друмовима у скупоценом аутомобилу, јурцао до вароши и од вароши назад, живео и забављао се као већина његових вршњака. Данило га је, седећи са Тозом на клупи испред месне канцеларије, често виђао како пролази, стално насмејан и раздраган. Увек би махнуо њима двојици, а они би му отпоздравили и сложили се да је паметан и пристојан дечко. Знали су да Радиша, уз мајчин благослов и новчану подршку, опрема приземље куће за кафану. А кад је из града довозио инвентар, зауставио је камион и довикнуо им кроз прозор:

– Отварање је у суботу. Обојица да дођете!

– Кад? – питао је наглуви поштар.

– У суботу, тринаестог марта.

– Није то за нас – вајкао се Данило. – Матори смо ми за такво друштво.

– Немој да се лажемо, чика Данило. Слушао сам ја много о вама двојици.

– А имао си шта и да чујеш – закикотао се Данило. – Поготово о овом Този.

– Дођите обавезно. Биће музике, а обезбедио сам и неке Румунке.

– Па добро, ето нас онда.

У петак, дванаестог марта, Данилу је телефоном саопштено да се у суботу не удаљава из села:

– Биће неких активности – рекли су му.

Дугогодишњи позивар добро је знао какве су то активности. Од првих немира у Словенији до тада, колико је само бесаних сати провео у ишчекивању курира из војног одсека. А после је ноћу, по мрклом мраку, будио војне обвезнике и уз светлост батеријске лампе уручивао им мобилизацијске позиве. Тако је било и тог тринаестог марта.

Курир је дошао и отишао, а на канцеларијском столу остао је плав коверат. У њему три позива, на првом име: Радиша Милосављевић. Преостала два била су за момке из Руђевице.

Данило је најпре уручио ова два позива, а потом се бициклом упутио ка Црневнику. Ноћ се била добро ухватила, а са Дели Јована ветар је повремено доносио капи са неког танког, још у висинама разбијеног облака. Језа га је подилазила читавим путем, колико од ноћне студени – толико и због непријатне дужности коју обавља. Увек му је тешко падало разношење оваких позива, као да се он то, својевољно и за свој рачун, меша у туђе животе и усмерава их ка неким тајанственим, за живот људски можда чак и пресудним правцима.

Ушао је у препуну кафану и покрај шанка угледао насмејаног Радишу. И Радиша је њега одмах приметио:

– Одржао си реч, чика Данило, свака част. Знао сам да си стари лисац. Ходи за мој сто и реци шта ћеш да попијеш.

– Не знам... нешто ми се не пије.

– Ма какви. Реци слободно.

– Па добро – једну малу, љуту.

– Сузика! Једну стомаклију за чика Данила. За мене једну колу!

Голишаво девојче донесе пиће, смешећи се и врцкајући куковима.

– Извооолтее! – и оде, таласајући складним покретима.

Радиша је ликовао:

– Видиш шта је особље. Него, где је поштар?

Данило застаде у пола покрета, чашицу врати на сто и јекну:

– Слушај, Радиша! Мани поштара и пиће, друго нешто је у питању.

– Шта је у питању?

– Позив.

– Позив?!

– Да. Мобилизацијски.

Музика пресече. За свим столовима завлада мук. Људи се укипише на својим местима, а Сузика врисну и испусти чашу која се разби у комаде. Дувански дим је лелујао као и пре.

Радиша се најпре насмеши, као да га се уопште не тиче то шта говори овај матори позивар, као да се ради о неславној шали, али како су сви и даље ћутали – поче да бледи, грч му искриви и поружна лице, очи се упиљише у празно.

– Значи, биће рата... Е, људи, знао сам да ће бити рата... Знао сам! Људи!...

Одједном скочи, зграби празну столицу и из све снаге тресну је о под. Поломљени ногар одскочи као опруга. Он се рукама ухвати за косу, затресе главом, жут као лимун, а већ наредног тренутка, као да ништа није било, као да се у делићу секунде помирио са неминовношћу, привуче другу столицу и мирно седе.

– Затвори се кућа, чика Данило – глас му је још увек подрхтавао, ломио се. – Знао сам да је то проклетство... одувек.

– Ма какво проклетство, дете! Смири се, шта трабуњаш?

– Јесте проклетство, чика Данило. Готово је, кућа се затвара – па, осећајући на себи мноштво погледа, окрете се гостима, викну:

– Шта је, шта ме гледате? Не игра мечка... Музика! Хоћу музику! И пиће за све!

Пригушен жамор прође кафаном. Збуњени музичари дигоше инструменте, а Радиша упита:

– Ко још иде?

– Мишко Павловић и Канаринац.

– Моја јединица, ракеташа. Увек нас прве зову.

– Сигурно тако треба.

– Ко сад зна шта треба, а шта не треба. Него, нема везе. Дај да потпишем!

И потписа Радиша позив, а Данило се врати кући, погруженији и забринутији него при доласку.

У мају, кад Мишко и Канаринац дођоше кућама на два дана, стиже и вест о Радишином одласку у иностранство.

– Није се ни јављао у јединицу – причао је Канаринац. – Униформу

оставио код тетке, пасош заденуо у цивилку, па – збогом ђаци!

– А како га не ухапсише на граници? – чудио се Тоза и чешкао позади ува.

– Ма какво хапшење, немој да си наиван! Пара врти где бургија неће.

– Па да. Увек је тако било.

Зором трећег дана, у тачно заказано време, Канаринац и Мишко Павловић вратили су се на ратна зборишта. У разноврсним јединицама тада је већ било много младих Руђевичана и Црневничана које је Данило, уз стално присутну нелагодност и светлост батеријске лампе, ноћима још посећивао после одласка из Радишине кафане. Свима је рат био мрзак и сви су зебли за своје животе, па ипак су обукли шарене униформе и кренули у мучну неизвесност.

Вратили су се кад је дошло такво наређење. Није се вратио једино Радиша Милосављевић. Њега је зла коб скренула на странпутицу, где је залутао и изгубио се, а касније, кад је грешку увидео и покајао се, није више било могућности да било шта поправи. Јер не може се ни преко њива ни у животу увек пречицом. Мора се понекад и наоколо, дужим, тврђим и болнијим путем.

– Судбина! Проклета судбина!

Данило дохвати капу, ногом згази бачени пикавац, још једном се осврну на оне мрачне планинске куле и небо са треперавим звездама што су изгревале, па преко винограда и складова крену са Седла ка уличним светиљкама у низини, тамо, где се комшије слажу као рогови у врећи, где једни ударају у клин а други у плочу, крену ка љутом лавезу кусих сеоских паса и обавезама које га сутра очекују – живети се мора даље!

Новица Николић